

ԱՌԵՏԱԲԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱՆ

Կը հրատարակուի ամէն երեքշաբթի: Տարեկան գինն է 1 1/2, վեց ամսուանը 3/4 մեծիայէ, կանխիկ, և հաւոր 40 փարա: Ընթեան վերաբերեալ նամակներ ուղղուելու են առ Մր. Տուայթ, խմբագրութեան վերաբերեալներն՝ առ Մր. Կրից, Կ. պոլիս, Ամ

ՀԱՏՈՐ 32.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ. ՅՈՒՆԻՍԱՐ 23. 1877

ԹԻՐ

ԲՈՎԱՆԻՍԿՈՒԹԻՆ

Տժգոնութիւն: — Փոքր սխալմանց վնասը: — Յաշուկի: — Անդունելի կարգինալ: — Քրիստոնէութեան ծագումը: — Երուսաղէմ: — Սուրճ կամ խափ: — Երանուցում: — Ռոտոսդոյէն տեղեկութիւնք: — Գինեմոլութեան զո՞ մը: — Շէխ Եաղուպ գիւղէն նամակ մը: — Հակահառուութիւն ի վերայ կրկին մկրտութեան: — Քաղաքական լուրեր: — Ելեւմտական և առեւտրական:

ՏՅՈՒՆՈՒԹԻՆ

ՅՈՅՆ պատմիչը Պլուտարքոս Կալիոս Մարիոսի համար կ'ըսէ.

«Թէպէտ Մարիոս եօթանասուն տարի ապրեցաւ, Հռոմայեցւոյ մէջ առաջինն էր որ եօթն անգամ հիւպատոս եղաւ, և ունեցաւ մեծ ընտանիք և այնչափ հարստութիւն որ շատ թագաւորներու բաւական էր, բայց և այնպէս լայնաւ իր բախտը գանդատելով թէ իր բաղձանայ լըրմանը Հասնելով կը մեռնէր:»

ՓՈԲՐ ՍԻԱՒԱՐԱՆՅ ՎՆԱՍԸ

Հապտերը փոքր ճաթած մը միայն ունէր, բայց հոյը փշելով այն ճաթածէն ներս մարեց լապտերը: Այսպէս անգամ մը միայն անխոհեմաբար վարուելը ինչ մեծ վնաս կրնայ հասցնել: Կայծ մը միայն բաւական է մեծ համբարանոց մը փռնկցնել և շատ մըն տեղ աւեր դարձնել: Փոքրիկ ծակ մը կրնայ ընկղմել նաւ մը և բոլոր նաւորդները հեղձուցանել: Վէրք մը միայն կրնայ սպաննել մարմինը, և մեղք մը միայն կորնցնել հոգին:

ՅԱԶՈՂԻԼ

Յաջողութիւն գտնելու վրայ անուանի դիտնոց և արուեստագիտաց ամանց կարծիքը կ'ուզենք ծանուցանել մեր ընթերցողներուն:

«Տղայք արդարեւ կը տարբերին իրարմէ, բայց ամենէն մեծ տարբերութիւնը կը կայանայ ոչ թէ անոնց բնական ճիշդ, այլ անոնց գործունէութեան և յարատեւութեան մէջ:»

«Յաջողութիւն գտնելը գաղտնի պատճառ չունի. յաջողելու միակայն պատճառն է աշխատութիւնը:»

«Հանճարեղ ջանիւք կրնայ ձեռք բերուիլ գրեթէ ամէն բան. բայց առանց այնք գրեթէ բան մը չի կրնար ձեռք բերուիլ:»

«Գիտութեանց և արուեստից որհիցէ ճիւղին մէջ անուանի ըլլալու համար պէտք է որ մարդ իր բոլոր կենաց մէջ շարունակ ջանայ և աշխատի: Յաջողութիւնն այս գնով միայն կը ստացուի:»

«Մարդ չի կրնար նշանաւոր ըլլալ բայց եթէ անգուռ աշխատութեամբ, և ով որ այսպէս ընելու կամը չունի՝ լաւ է որ ճաղար սրտալու երթայ:»

Գաղիերէն առակ է. «Ուն առտուն կ'երթայ մարդ յառաջ:»

Միքայօ ըսաւ. «Վամբ ընողին բան մը անկարելի է:»

Վերայիշեալ խօսքերէն յայտնի է թէ յաջողելու համար մարդիկ ի բնէ մեծամեծ ձիւրքեր ունենալու կարօտ չեն, այլ ինչ ձիւրք որ ունին զայն ի դորձ գնելու պատրաստ ըլլալու են: Մարդիկ ոչ այնչափ պէտք ունին յաջող պարագաներու, որչափ որոշում ընելու որ ըստ կարի օգուտ քաղեն ներկայ պարագաներէն:

ԱՆԳՈՆԵՒԼԻ ԿԱՐԴԻՆԱԼ

Պապին առաջին պաշտօնեան Անգոնէլի կարդինալը, որ մօտերս մեռաւ, իր պաշտօնէութեան ատենը կերպով մը գիւղեց իբրեւ երկու միլիոն լիւրա, թող անթիւ մեծագին բաները: Այս հարստութեան մեծագոյն մասը թողուց իր ազգականներուն՝ իր ազգատոհմին անունը մշտնջենաւորելու համար: Իր մահուանէն վեց տարի առաջ չինել տուած էր իր չիլիմը իբր 4,000 Անգլիական լիւրայի ծախիւք:

Հռոմ տպուած իտալական Կաղէթ անուն լրագիրը կ'ըսէ թէ, երբ բըժիշկն խնայուց թէ կարդինալը երկու օրուան միայն կեանք ունէր, Պապն անձամբ գնաց կարդինալին սենեակը: Անգոնէլի ասկէ հասկցաւ թէ չուտով պիտի մեռնէր, և տփույն դիմօք և խռովեալ և տաղանդեալ սրտիւ ելլելով իր անկողնէն ինկաւ Պապին ոտքը ըսելով. «Սուրբ հայր, դուք Քրիստոսի փախանորդն էք, և կրնաք զիս արձակել, ուստի կ'ողագնեմ, մտիկ ըրէք:» Վերայիշեալ թերթը կը յաւելուէ. «Պապը մտիկ ըրաւ նման Գերադոյն Գառաւորին Քրիստոսի սրտ փախանորդն է, և այն երբեմն ահեղ պաշտօնեան, մահուան առջի իբրեւ խոնարհապաշխարող, խոստովանեցաւ իր մեղքերը: Ի վերջոյ ապաշխարողը ըլեց, և այն ձեռքը որ կը կապէ և կ'արձակէ երկրի վրայ և երկինքը՝ բարձրացաւ արձակել զանի իր մեղքերէն մահուան կէտին մէջ: Կարդինալը քիչ ետք անգղայացաւ, և ապա մեռաւ:»

Ի՞նչ ահաւոր և հոյհոյական պատճառ է որ թշուառ, տկար և մեղաւոր մարդ մը կը յանդգնի ձեռնալ «Գերադոյն Գառաւոր», և կը ջանայ համոզել մարդիկ թողութեան և վերելութեան համար իրեն գիմել ոչ թէ Քրիստոսի:

ՔՐԻՍՏՈՆԵՌՈՒԹԵԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

23.

Բնական գիտութիւնք և հերթի Սուրբ գիրք:

Մեր վերջին յօդուածին մէջ ցուցուեցաւ թէ Սուրբ գիրքն ուղիղ մեկնելու գիւղին չէ: Այս յօդուածին մէջ պիտի ցուցնենք թէ բնութիւնը, կամ, աւելի բացայայտ ըսելով, նիւթական աշխարհն ալ ուղիղ մեկնելու գիւղին չէ: Այս յայտնի է հետեւեալ պատճառներէն:

1. Բնութիւնը գիւրաւ չի մեկնուիր, վասն զի շատ ընդարձակ է: Ո՛րչափ դժուարին է կենդանաբանից իբր 300,000 տարբեր տեսակ անասունները ճանչնալ, կամ անկաբանից՝ իբր 250,000 տեսակ բոյսերը գիտնալ, կամ տատնադիտաց գիտնալ անթիւ անհամար աստղերը, Գիտուն մարդիկ նիւթական աշխարհի վերաբերեալ ամբար տեղեկութիւններ համբարած են, բայց դեռ շատ աւելի բան կը մնայ անոնց սորվելու: Անոնց գիտութիւնը նիւթական աշխարհի վրայ գեռ անկատար է, ուստի և այն մեկնութիւնները զորս կու տան գիտունք նիւթական աշխարհի՝ հարկաւ անկատար են: Քանի մը բան կը սորվին և մեկնութիւն տալ կը ջանան այն բաներուն, այսինքն անոնց վրայ ենթադրութիւններ կ'ընեն, բայց յետոյ ուրիշ բաներ կը գտնեն, և շատ անգամ կը ստիպուին փոխել իրենց ենթադրութիւնները, որոքն զի կարող ըլլան համաձայնեցնել այն ենթադրութիւնները նոր գտնուած բաներուն հետ:

2. Բնութիւնը գիւրաւ չի մեկնուիր, վասն զի բնութեան մէջ կան բաներ յորայ ամանք այնպէս հեռու են, ամանք ալ այնպէս մանր են որ լսկ աչօք չեն տեսնուիր: Ո՛րչափ դժուարին է որոշել թէ ինչ բաներէ կազմուած են երկնային մարմինք որ միլիոնաւոր մղոններ հեռու են մենէ: Ո՛րչափ դժուարին է ցուցնել թէ ինչպէս կը գոյանան մանր մանր ճճիք որք այնչափ փոքր են որ կաթիլ մը ջրոյ մէջ անոնցմէ հազարաւորներ կրնան պարունակուիլ:

3. Բնութիւնը մեկնելու դժուարին է նաեւ, քանզի զայն մեկնելու համար պէտք է գիտնալ նիւթական աշխարհի ոչ միայն այժմու այլ և անցեալ վիճակը: Ո՛րչափ դժուարին է երկրաբանից որոշել ճշգիւ թերեւս միլիոնաւոր տարիներ առաջ կատարուած դիպաց ժամանակը և կարգը:

Գէպերը՝ որոնց վրայ մենք այնչափ բան միայն գիտենք, որչափ երկրիս խաւերը անկատար կերպով մեղի կ'իմացնեն:

4. Բնութիւնը մեկնելու դժուարին է, վասն զի բնութիւնն ալ իր սքանչելիքն ունի: Անոր զօրութիւններէն ամանք, զորօրինակ ելեքտրական և կալուանեան զօրութիւնը, այնպէս նուրբ են որ չենք կրնար միշտ գիտել և ստուգել անոնց գործողութիւնները, ուրիշ զօրութիւնք, զորօրինակ կենսական զօրութիւնը, այնպէս դաղանի են որ չենք կրնար հասկնալ և հասկցնել անոնց ազդեցութիւնը:

5. Ինչպէս երբեմն դժուարին է աստուածաբանից ուղիղ մեկնել Սուրբ գիրքն իրենց նախապաշարմանց պատճառաւ, նոյնպէս երբեմն դժուարին է բնագիտաց ուղիղ մեկնել բնութիւնը, վասն զի անոնք ալ ունին իրենց նախապաշարումները: Ունին յատուկ կարծիքներ եւ ենթադրութիւններ նիւթական աշխարհի վրայ, և արամագրեալ են այնպէս մեկնել բնութիւնը որ իրենց ենթադրութիւններն ընդունուին: Թերեւս նպատակ չունին խաբել ուրիշները կամ զերենք, բայց շատ յայտնի է որ չեն կարող միշտ ազատել զիրենք իրենց նախապաշարումներէն, ուստի և շատ անգամ ուղիղ չեն մեկնել բնութիւնը:

Ապա զարմանք չէ որ բնագէտք շատ անգամ սխալած են նիւթական աշխարհը մեկնելով: Արդարեւ բնագէտք աւելի և մեծագոյն սխալներ ըրած են բնութիւնը մեկնելով, քան աստուածաբանք Սուրբ գիրքը մեկնելով: Բնական գիտութեանց պատմութիւնը կարգացողը պիտի զորմանան տեսնելով պէս պէս գիտնական ենթադրութիւններ կամ կարծիք որ ժամանակաւ ընդունուած էին իբրեւ հնարաւոր, բայց յետոյ ազէկ ընտելուելով իբրեւ սխալ մեկնուեցան:

Հաստատարմութեան արժանի վկայութեամբ հաստատուած է որ 1806ին Գաղիոյ գիտութեանց ճեմարանին մէջ 80 այլեայլ երկրաբանական կարծիք կային, բայց այս 80 կարծեաց և ոչ մին հիմա կ'ընդունուի իբրեւ ճշմարիտ: Թի. դարուն բնագէտք Թի. դարուն գիտնական կարծեաց շատը կը մերժեն, ապա ինչպէս կրնանք ըսել թէ Ի. դարուն գիտունք ալ Թի. դարուն գիտնոց կարծիքները պիտի չմերժեն:

Յայտնի է թէ Աստուածաշունչը չի կրնար համաձայնիլ իւրաքանչիւր դարու գիտնական կարծեաց հետ: Եթէ Թի. դարուն բոլոր գիտնական կարծեաց հետ համաձայն ըլլար, Թի. դարուն բոլոր գիտնական կարծեաց հետ համաձայն պիտի չըլլար. եթէ

ԺԹ. դարուն բոլոր գիտնական կարծե-
հայ հետ համաձայն ըլլար, հաւանա-
կան չէ թէ Ի. դարուն բոլոր գիտ-
նական կարծեհայ հետ համաձայն
պիտի ըլլար:

Այս դարուն իրարու հակառակ
գիտնական կարծիքներէն յայտնի է
նաեւ թէ բնագիտութեան անդամ
սխալին նիւթական աշխարհը մեկնե-
լով: Շատ կը սխալին անոնք որ կը
կարծեն թէ բոլոր բնագիտութեան
գիտնական խնդրոյ վրայ մէկ կար-
ծիք ունին: Գիտունք մեծապէս կը
տարբերին իրարմէ նոյն իսկ սա կա-
րծեհայ հիմնական խնդրոյն մէջ թէ
ինչ է նիւթը կամ ինչ է դորութիւնը:
Օրինակ մը բերենք: Դաս մը գիտունք,
ինչպէս Տարունին և Պիւլիսէր, կը կար-
ծեն թէ բոլոր տունիկերը, անասուն-
ները և մարդիկ բնական դորութեանց
աղբեղութեամբ զարգանալով յառաջ
եկած են քանի մը նախնական մանր
ճճիներէ, մինչ ուրիշ դաս մը գի-
տունք, որ առջիններուն հակա հակա
և անուանի են, ինչպէս Ակաթի, Տո-
սթի, Քիւլիսէ, Գոսթ, կը պնդեն, նոյն-
պէս յանուն բնական գիտութեանց,
թէ այն բնական զարգացումն ան-
կարելի է, և կան բուսականական,
կենդանականական և երկրաբանական
փաստեր այն դորութեան դէմ: Այս
երկու կարծեհայ որն և ուղիղ ըլլայ,
յայտնի է թէ այս երկու դաս գիտ-
նոց մին կամ միւսը սխալած է. եր-
կուքն ալ ուղիղ չեն կրնար ըլլալ,
ուստի և անհնար է որ Աստուածա-
շունչը երկուքին հետ ալ միանգամայն
համաձայն ըլլայ:

Դարձեալ բնագիտութեան անդամ
կը փոխեն իրենց կարծիքը: Զորօրի-
նակ, Սիր Զարը Լիէլ, ամենէն երե-
ւելի երկրաբաններէն մին, իր «Միջը-
բունք» երկրաբանութեան» կոչուած
գիրքը ամեն անգամ ապագրելու տուած
է, և այս աշխատքը ապագրութեանց
մէջ տարբեր տարբեր կարծիք յառաջ
բերած և պաշտպանած է: Անոր ի-
րարու հակառակ կարծիքներէն ս-
մանք հարկաւ սխալ են:

Զկարծուի որ բոլոր կ'ուզենք թէ
բնական գիտութեանց միջոցաւ ստաց-
րան մը բնաւ չենք կրնար գիտնալ:
Բնական գիտութեանց ձեռքով սոր-
ված ենք նիւթական աշխարհի վրայ
շատ բաներ, որ փաստերով ապա-
ցուցուած ըլլալով ամենեւին երկրա-
յելի չեն: Բոլոր գիտունք այս ապա-
ցուցեալ բաները կ'ընդունին իբրեւ
ճշմարիտ և միաբերան կ'ընեն. «Այս,
ուղիղ են այս մեկնութիւնները, եւ
ամենքս կ'ընդունինք զանոնք իբրեւ
ճշմարիտ»: Եթէ նիւթական աշխարհի
վրայ ուղիղ մեկնութիւն մը, զոր
բնագիտութեան միաբերան կ'ընդունին եւ
կը հաստատեն, կը հերքէ Սուրբ գրոց
մէկ ուղիղ մեկնութիւնը, այս վեր-
ջինն անատեն մերժելի է իբրեւ ան-
հաւատարմ: Բայց կրնան ըլլալ գիտ-
նական կարծիք կամ ենթադրութիւն-
ներ որ այսպէս բաւական ապացոյց-
ներով հաստատուած և բնագիտունե-
րէն առհասարակ ընդունուած չըլլա-
լով հակառակ թուին Սուրբ գրոց
վարդապետութիւններուն: Այս տե-
սակ կարծիք կամ ենթադրութիւն-
ներ չեն կրնար հերքել Սուրբ գիրքը,
մինչեւ որ բնագիտութեան ընդհա-
նուր վիշտութեամբ հաստատուի թէ
այն մեկնութիւնները ճշմարիտ և ըն-
դունելի են:

Այսուհետեւ քննենք թէ բնու-
թեան վրայ կայ ուղիղ մեկնութիւն
մը որ կը հերքէ Սուրբ գրոց որից
մէկ ուղիղ մեկնութիւնը:

ԵՐՈՒՍԱԳԵՄ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԿՈՂՄԵՆ

ԵՐՈՒՍԱԳԵՄ

Աւետեաց երկրին գլխաւոր քաղա-
քը, և Քրիստոնէից համար աշխարհի
քաղաքաց ամենէն երեւելին, Երու-
սագէմ, հիւսիսային լայնութեան 34°
46' 43" ին և արեւելեան երկայնու-
թեան 33° 13' ին մէջ է, Պաղեստին-
նու կեդրոնին հարաւային կողմը
բարձրաւանդակի վրայ, իբր երեսուն
և եօթն մլն Միլիքիլոսիան ծովէն,
և իբր քսան և չորս մլն Երկրովէն
հեռու: Երուսագէմի տեղը նուիրա-
կան եղաւ այն ատենէն որ Աստուած
փորձեց Աբրահամաւ հաւատքը (Ծննդ.
Ի. Բ. Մնաց. Գ. 1): Քաղաքը Բե-
նիամինի և Յուդայի յեղեղուն սահ-
մանին վրայ էր, Բենիամինի բաժնին
մէջ մանաւանդ, բայց իբր Յուդայի
քաղաք համարուեցաւ, վասն զի Յու-
դա նուաճեց զայն (Թեա. ԺԲ. 8, ԺԷ.
16, 28, Դատ. Ա. 1—8): Քաղաքին
անունն էր ի սկզբան Սագէմ (Ծննդ.
ԺԳ. 18, Սաղմ. 49. 2), յետոյ կոչ-
ուեցաւ Յերուս, իբրեւ Յերուսալայ
վերաբերեալ: (Դատ. ԺԹ. 10, 14):
Շատ ամուր դիրք ունենալով գլխա-
ցաւ յարձակմանց խորայնացեաց որ
մինակ ահա ըլլալ կ'ուզէին քաղաքին,
մինչև յետուս ուրեմն Դաւիթ յար-
ձակմամբ առաւ անոր ամրացները
(Բ. Թադ. Ե. 6, 9), և այնուհետեւ
քաղաքն առաւ այժմու անունը, Ե-
րուսագէմ, բայց կը կոչուէր նաեւ
«Քաղաք Դաւիթ»: Դաւիթ մայրա-
քաղաք ընելով ընդարձակեց, զար-
դարեց և ամրացուց զայն: Բայց
Երուսագէմի գլխաւոր փառքն այն
էր որ անոր հոյակապ տաճարին մէջ
բնակեցաւ և ինքզինք յայտնեց մի
միայն կենդանին և ճշմարիտն Աստ-
ուած: Հրէից թագաւորութիւնը բաժ-
նուէին ետքը Երուսագէմ եղաւ մայ-
րաքաղաք Յուդայի թագաւորութեան,
բայց քանի մը անգամ առնուելով
կողոպտուեցաւ, և վերջապէս ուներ
եղաւ Բաբելոնեան գերութեան ա-
տենը (Դ. Թադ. ԺԳ. 13, Բ. Մնաց.
ԺԲ. 9, ԻԱ. 16, ԻԳ. 23, ԻԵ. 23,
ԼԶ. 3, 10, 17—20): Այս աւերումէն
եօթնասուն տարի ետքը Երուսա-
գէմ նորէն շինուեցաւ, երբ Հրէայք
գերութենէն դարձան իբր 536 տարի
նախ քան զՔրիստոս: Հրէայք շատ
ջանային զԵրուսագէմ իր նախկին
պայծառութեանը հասցնել: Իբր 332
ին նախ քան զՔրիստոս Երուսագէմ
անձնատուր եղաւ մեծին Ալեքսանդր-
ի, և անոր մահուանէն ոչ շատ ժա-
մանակ ետքը Եգիպտոսի թագաւորը
Պտղոմէոս առաւ զայն յարձակմամբ
շարժել օր մը, երբ կ'ըսուի թէ Հըր-
եայք կը խղճէին կռուել: 170 ին նախ
քան զՔրիստոս Երուսագէմ ինկաւ
ընդ իշխանութեամբ Անտիոքայ Եպի-
փանու որ կործանեց անոր պարսպ-
ները, Արամազդայ պատկերը դրաւ
տաճարին մէջ, և ամէն կերպով
հնարեցաւ բռնի դարձնել ժողովուրդը

կռապաշտութեան: Սակայն առ Մա-
կաբայեցուիք, 163 տարի յառաջ
քան զՔրիստոս, Հրէայք նորէն ստա-
ցան իրենց աղաւթութիւնը: Ճիշդ դար
մը ետքը Երուսագէմ նուաճուեցաւ
Հռոմայեցիներէն: Մեծն Հերովդէս
ամբաւ ծախիւք գեղեցկացուց քա-
ղաքը: Երբ լրացաւ Աստուծոյ որոշ-
եալ ժամանակը, այս նորոգեալ քա-
ղաքը և տաճարը եկաւ Քրիստոս, և
փառաւոր ըրաւ իր ոտուքներուն տե-
ղը: ՉՔրիստոս մերժելով ու խաչե-
լով Երուսագէմ լեցուց իր անօրէ-
նութեան բաժակը, Հրէական աղղը
կորսնցուց յաւիտեան իր հայրենիքը,
և քաղաքն ու տաճարը Տրտոսի ձեռ-
քն իշխալով իսպառ աւերեցան յամի
Տեառն 70—71: Երուսագէմի բոլոր
շինուածներէն երեք աշտարակ և ա-
րեւմտեան պարսպին մէկ մասը մի-
այն մնային կանգուն: Բայց երբ Հըր-
եայք սկսան նորէն դալ և խրտիլ
յապտաւածութիւն, Ագրիանոս կայսր
Հռոմէական դաղթականութիւն մը
անկեց հնն 135 ին, և աքսորեց Հըր-
եաները, ընդ պատժով մահուան
պատուիրելով անոնց չգաղաղ նորէն:
Ագրիանոս փոխեց նաեւ քաղաքին ա-
նունը, կոչելով զայն Ելւս Գաբէլուս,
և նուիրեց զայն հեթանոս աստուա-
ծութեանց պղծելու համար քաղա-
քը, և ինչ որ կարող էր ընել ըրաւ
ջնջելու Հրէութեան և Քրիստոնէու-
թեան հետքը միանգամայն: Այն ժա-
մանակէն սկսաւ Ելւս անունն այն-
պէս հասարակ ըլլալ, որ Հրէից և
Քրիստոնէից մէկ մասին մէջ միայն
պահուեցաւ Երուսագէմ անունը:
Բայց Կոստանդինոսի ժամանակ Ե-
րուսագէմ նորէն առաւ իր հին ա-
նունը, զոր և կը պահէ մինչև ցարդ:
Կոստանդինոսի մայրն, Հեղինէ,
երկու եկեղեցի շինեց, Բեթղէհէմ
և Զիթանոս, որ իր հօրէն ետքը նը-
տաւ իր հօրեղբորը Կոստանդինոսի
աթոռը, խորհեցաւ նորէն շինել նաեւ
տաճարը. բայց ոչ Յուլիանոս և ոչ
Հրեայք, որոց պաշտպան էր Յուլիա-
նոս, չկրցան գրուի հանել իրենց
խորհուրդը, վասն զի, ինչպէս ժա-
մանակակից պատմիչը կ'աւանդեն,
գեանաշարժ եղաւ, և հրեղէն գըն-
դակներ պայթեցան դարձաւորաց
մէջտեղ յամի Տեառն 363:

Երուսագէմի յաջորդ պատմութիւ-
նը քիչ խօսքով կրնայ բովանդակուիլ:
613 ին զԵրուսագէմ առաւ Պարսից
թագաւորը Խոսրով, որ, ինչպէս կ'ըս-
ուի, սպաննեց 90,000 մարդ, և բոլոր
ուժը թափեց ջնջելու ինչ որ մեծա-
րոյ էր Քրիստոնէից: 627 ին Հերակլ
կայսր յաղթեց Խոսրովը, և Երու-
սագէմ նորէն անցաւ Յունաց: Քիչ
ետքը սկսան Մահմետականաց երկայն
և սոսկալի պատերազմները: Իբր 637
ին Օմար ամիրապետը յետ չարեքամ-
եայ պաշարման Քրիստոնէից ձեռքէն
առաւ զԵրուսագէմ, որ մնաց ընդ իշ-

խանութեամբ Պաղատաու ամիրապե-
տացմինչև 868, երբ Եգիպտոսի թուրք
իշխանն Սհմէտ առաւ անոնց ձեռքէն:
Իբր 220 տարի Երուսագէմ հպտա-
կեցաւ այլևայլ թուրք և Սարակինոս
իշխանաց, և 1099 ին առնուեցաւ
Խաչակիրներէն առաջնորդութեամբ
Կոսթրիա Պոյլէսի որ Երուսագէմի
թագաւոր ընտրուած էր: Կոսթրիա
յաջորդեց եղբայրը Պալտին, որ մե-
ռաւ 1148 ին: 1187 ին արեւելից սուլ-
թանը Սալադին առաւ քաղաք մատ-
նութեամբ թրիփոլի կոմսին Բայ-
մոնի, որ առաւօտուն մեռած գըտ-
նուեցաւ անկողին մէջ այն օր որ
ձեռք պիտի տար քաղաքը: 1242 ին
Դամասկոսի էմիրը Սալէհ Իսմայիլ
առաւ քաղաքը Լատին իշխանաց, ո-
րոնցմէ 1291 ին անցաւ Երուսագէմ
Եգիպտոսի սուլթաններուն որ կայան
զայն մինչև 1382: Սուլթան Սէլիմ
1517 ին առաւ Եգիպտոս և Սիրիա
ուր է Երուսագէմ: Սէլիմի որդին
սուլթան Սուլէյման շինեց կամ նորո-
գեց 1534 ին Երուսագէմի պարսպը,
և այն ժամանակէն ի վեր կը մնայ
այս քաղաքը թուրքաց իշխանութեան
ներքեւ: Քանի մը տարի միայն, այն է
1832—4, Եգիպտոսի Իպրահիմ փա-
շան տիրեց Երուսագէմի: Հիմա այս
քաղաքը Դամասկոսի փաշայութեան
կը վերաբերի, թէպէտ յատուկ կա-
ռավարիչ ունի:

ՍՈՒՐՃ ԿՍՄ ԽԱՀՈՒԷ

Խահուէի տունը կամ սրճենին
բուն Արաբիայէն և Հապէշէն է, բայց
այրեցեալ դասուոյն մէջ ալ անկուելով
պտուղ կու տայ: Հապէշի և Արաբիոյ
մէջ սուրճ շատ հին ժամանակներէ
ի վեր կը գործածուէր: Արաբիոյ մէջ
ընդհանուր էր անոր գործածութիւնը
նախ քան զկատարած հնդկաստանե-
րոց դարուն, և ուրիշ արեւելեան
երկրներու մէջ սկսաւ գործածուիլ
իբր դար մը ետքը: Գերմանացի բը-
ժիշկ մը եղաւ առաջին որ 1573 ին
սրճոյ գործածութիւնը սորվեցուց
Եւրոպացոց: Քիչ մը ետքը սրճարան-
ներ բացուեցան գրեթէ ամէն տեղ:

Սրճենին ի բնէ կ'ըլլայ 12 կն մին-
չև 20 սոր բարձր, բայց մշակեալ
սրճենին չի թողուիլ բարձրանալ ա-
ւելի քան 10 սոր, անոր բոլոր ձեւ
կը սորուի, և սորերը գրեթէ մինչեւ
գետին կը բերուին: Ծաղիկները մանր,
ձիւնի պէս սպիտակ և շատ անուշա-
հոտ են: Պտուղը երբ կը հասնի, կ'ըլ-
լայ միմեզայն կարմիր, և ունի երկու
խորշ որոնց խլարանջիւրը կը պարու-
նակէ մէն մի հատ: Արաբիոյ մէջ
պտուղը կրնայ տունկին վրայ թող-
ուիլ մինչև որ չորնալով կ'իյնայ: Այս
կերպով հատերը կատարելապէս կը
հասնին: Բայց ուրիշ երկրներու մէջ
պտուղներն անձրեային եղանակէն
առաջ ժողովուրդով պահուելու են, և
այս պատճառաւ ժամանակ չեն ու-
նենար բոլորովին հասնելու, ուստի և
ուրիշ սուրճերուն համը չի հաւասար-
ելիլ Արաբիոյ սրճոյն համին:

Ամենէն ընտիր սուրճը կու գայ Եր-
ջանիկ Արաբիայէն, և կը կոչուի Մո-
քա (Եմէն): Արաբիոյ սրճոյն հատերը
մանր են քան ուրիշ սուրճերուն հա-
տերը և են կանաչագոյն գեղին:
Մոքայի սուրճէն ետքը ազնուագոյն
կը համարուի ճաւայի սուրճը, և ան-
կէ ետքը Բիոյիներ:

Սրճոյ հատերը խորովելու նպա-
տակն է զանոնք փխրելի ընել որ-
պէս զի դեւրաւ աղացուին, և գուրս
տան համեմային դեւրայնդելի իւզը
որ պիտի չըլլար, եթէ հատերը հսւմ

Համեմատելով : Սրտայ հատերն ըստ բաժանման խորությունն են, երբ շարժման զոյն կ'առնեն , ուստի երբ հոտուէտ իւրը հատերուն երեսը դարձանք կը փայլեցնէ , խորութեամբ լաղերեցնելու է , և խորութեամբ սուր՝ բերանը դոյ ամանի մը մէջ գնեալու է որպէս զի պահէ իր համեմատին հոտը :

Սուրճը կը նպաստէ մարմնոյն ջերմութիւնը պահելու , և սրտին գործողութիւնը կ'աւելցնէ : Համեմատութեամբ , ջիւղերը կ'ը գրգռէ , թէպէտ նուազ քան չայլ : Սուրճն առաւօտուն խմուելով քիչ քան կ'ընէ քան օրուան ուրիշ որեւիցէ ժամանակը , վասն զի առտունները մարմնը հանդարտագոյն , և սրտին գործողութիւնը տկարագոյն է քան օրուան ուրիշ ժամանակը :

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

Մեր բարեկամներէն ոմանք Աւետարաններու գիներուն հասուցման համար պատուաւոր երաշխաւորներ ցուցնելով խնդրած են մենէ որ լրագիրը գրէր զանոնց : Սակայն ցաւով կը ծանուցանենք թէ առանց ստանի ընդունելու կարող չենք գրել և պատուաւոր լրագիրները : Եթէ լրագիրը չենք գրել , պատճառն այն չէ թէ վստահութիւն չունենք անոնցմէ ցուցուած երաշխաւորաց վրայ , այլ վստահ զի առանց կանխապէս ընդունելու Աւետարաններուն գինն անկարելի է մեզ այսչափ ածան հրատարակել մեր թերթը : Մենք քանի մը ամիս առաջ ծանուցինք այս կարգադրութիւնը , և կը խնդրենք մեր բարեկամներէն չվստահալ որ չենք գրել իրենց ապաւորած լրագիրները , այլ ջանալ ժամ մը առաջ մեզ հասցնել ստակը :

ՈՒՍՏԱՍԿԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

Անցեալ շաբաթ տեղւոյ քոյրերուն նպաստամատոյց ընկերութեան կողմէն Միասնանց ձեռամբ երկու արծաթ մէճիւղից զրկուեցաւ ի նպաստ Պրոսպի որբանոցին :

Այս տեղի եղբարց Միասնական աղօթքի ժողովը յաջողութեամբ կը շարունակուի : Ամէն կիրակի 8 կամ 10 եղբայրներէն կ'ըլլան աղօթից ժողովներուն : Միասնութիւնն ապրիլ ամսոյ մէջ սկսաւ , և անկէ ի վեր ամէն կիրակի օր Սրբոց հանգիստ գրեցն մաս առ մաս կը կարգացուէր , և իւրաքանչիւր եղբայր կ'աղօթէր : Մօտերս այն գրեցն ընթերցումն աւարտեցաւ , և հիմա Յովնանու առաքելոյն Ա թղթէն սկսանք կարգալ , իւրաքանչիւր եղբայր որ մաս մը կը կարգայ , իր կարգացած մասին վրայ համառօտ բացատրութիւն կ'ընէ , և ուրիշ եղբայր մը կ'աղօթէ : Այսպէս ամէն կիրակի 4 կամ 5 եղբայր կը կարգայ և կարգացածին վրայ բացատրութիւն կու տայ , և ուրիշ 4 կամ 5 եղբայր ալ կ'աղօթէ : Այս ժողովին հոգեւոր ազդեցութեան օգուտները մեծ են :

Մ. Հ. ԳՈՒՋՈՒԲԵՂԱՊԵՏՆ
Ռոստոյոյ , դեկ. 21, 1876

ԳԻՆԵՄՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀ ՄԸ

Քաղաքիս մէջ հաճի Աղաճան Գարալիօղեան անուն անձ մը ժամանակէ մը ի վեր ինքզինքը գինեմոլութեան առած էր , և աշխատ և ձմեռ եղանակներուն մէջ ընդհանրապէս ջուրի տեղ գինի կը խմէր : Երբեք անձն ամառոյ 17ին մեր ժողովարանն եկաւ , և պաշտաման աւարտանքէն ետքը մեզի հետ տեսութիւն

ընել ուզեց : Մեր տեսութեան ատենը նախ յայտնեց թէ Բողոքական ըլլալ կ'ուզէ սա պայմանաւ որ միկէն չարգելենք անոր գինի խմելու : Մենք ըսինք թէ այդպիսի բան մը չկրնար ըլլալ : Եւ քանի մը օգտակար խորհուրդ տուինք անոր : Հաճի Աղաճան տեսնելով որ իր խնդիրը չընդունաւ , ըսաւ . « Գէթ այս օր խմելու հրաման տուէք » : Մենք պատասխանեցինք անոր թէ Սուրբ գիրքը բնաւ թոյլ չտար գինեմոլութեան , ուստի եւ անտեղի է մենէ խնդրել այնպիսի թոյլտուութիւն մը : Մեր խօսակցութեանը ներկայ գտնուող քոյրերէն մին ըսաւ յիշեալ անձին . « Այս օր չես ուզեր ետ կենալ գինեմոլութենէ , բայց ինչպէս կըրնաս վստահ ըլլալ թէ դալ կիրակի պիտի կրնաս , եւ թերեւս մինչեւ անտեսնելու մեռնիս , ուստի այսօրէն զոյժաւու եւ ապաշխարելու ես » : Շաբաթ մը ետքը լսեցինք որ յիշեալ անձը մեռած է : Դեկ. 24ին կիրակի օրը Հաճի Աղաճան ստանի գինեմոլութեամբ հիւանդացաւ և քիչ ատենէն մեռաւ : Տեղւոյ քոյրերէն միոյն քննութեանը նայելով կաթուածաւոր մեռած է : Հաճի Աղաճան կ'ուզէր կամաց կամաց ձգել գինեմոլութիւնը , բայց մինչդեռ ինքը կը կարծէր թէ մահը հեռու է իրմէն , յանկարծ եւ անապաշխար մեռաւ : Երանի թէ այս անձին տխուր օրինակը խրատ ըլլար այլոց գինեմոլութենէ հրաժարելու եւ կատարեալ ապաշխարութեամբ դառնալու առ Տէր :

Հ. ԿԻՒԼՊԵՏԻ ԿԻՒԼՊԵՏԻՍԵԱՆ
Սմախա , դեկ. 28, 1876

ՇԵՒ ԵԱՂՈՒՊ ԳԻՒԼԵՆ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Այս գիւղը Պուլանըլս դաւառին մէջ Մշոյ միւթէսարիթութեան տակն է Բաղիւն 18 ժամ հեռու դէպ ի հիւսիս : Այս դաւառին մէջ չորս գիւղեր կան որոնց մէջ օգնականներ նստած են ձմեռ ատեն : Այս գիւղերն են Եօնճալը , Շէխ Եաղուպ , Կոր եւ Շիրանէլիս : Այս չորս գիւղերուն մէջ Բողոքական ժողովրդեան թիւը 100 էն մինչեւ 150ի կը հասնի : Օգնականաց ամառական ընդհանրապէս Պորտ ընկերութիւնէն կը տրուի , սակայն յիշեալ գիւղերէն երեքն երբեմն օգնականաց ամառականներուն մէջ մասը տուած են : Օգնական քարոզիչք այս գիւղերուն մէջ բաւական հաւածանք կրած են մանաւանդ մեր համադի եղբայրներէն , բայց Տէրոջը գործն անարգել յառաջ կ'երթայ : Անցեալ տարի միսինարը խորհեցան վեր յիշեալ չորս գիւղերուն համար չընկերեցն մը ձեռնադրել եւ չորս գիւղի ժողովուրդը մէկ եկեղեցի կազմել : Այն գիւղերն իրարմէ մէկ ժամէն մինչեւ երկու ժամ հեռու են , և հովիւ մը կրնայ խնամել չորս գիւղերու ժողովուրդը մէկէն : Այս լուրը շատ ուրախացուց և երբեք ըսելով , բայց կը ցաւինք ըսելու որ միսինարաց այդ խորհուրդը չկատարուեցաւ , և մենք դարձեալ մնացինք առանց հովիւի : Մեր համադի եղբարք միշտ կը նախատեսն զմզ ըսելով թէ , « Դուք միւրտութիւն չունիք , հաղորդութիւն չունիք , երէց չունիք » : Ուստի մեր եղբայրութիւնը քանի մը անգամ ստիպուեցաւ Բաղիւն եկեղեցւոյն նամակ գրել եւ անոնցմէ խնդրել , որ անոնց հովիւը դէթ տարին մէկ անգամ մեզ այցելութեան գրին : Երբեք հաղորդութիւն չունինք , մօտերս Պատ . Սիմէոն Գալիթեանն ուրիշ երկու ընկերներով մեզի զրկեցին , և Բրիտանական առաքանութեամբ հոգալին նաեւ անոնց ձաւբու ծախքը : Պատ . Սիմէոն մեր հոգեւոր շինութեան նկատմամբ բաւական խրատներ եւ յորդորներ տուաւ եւ մէկ տարեկանէն մինչեւ ութը տարեկան վեց տղայ մկրտեց , Աւետարանի ընթերցողներէն կը խնդրուի մաղթել Ստուածոյ որ բարի եւ գործունեայ հովիւ մը հանէ այս հօտին :

ՍԱՐԳԻՍ ԵՐԵՅԵԱՆ
Շէխ Եաղուպ , հոկ. 26, 1876

ՀԱՎԱՃԱՍՈՒԹԻՒՆ
Ի ՎԵՐԱՅ ԿՐԻՒՆ ՄԻՍՏՈՒԹԵԱՆ

Որովհետեւ Բրիտանական նախնի դարուց մէջ երան հերետիկոսներ սրբ մկրտութեան խորհրդոյն էական մասանց մէջ կը պակասէին , եւ եղան հերձուածներ որք նորա արարողութեանց մէջ թերի կը գտնուէին , խնդիր ծագեցաւ , թէ որ աղանդաւորներէն մկրտուածները կրկին մկրտուէն : Կամ որ նոյն է , որոց Կրիստոս լինելու վաճառքն է : Երկրորդ դարուն վերջերն Ագիտիկական , Կարքեդոնի եպիսկոպոսը , ժողով մը դումարեց 70 Ագիտիկեցի եպիսկոպոսներով , որք վճռեցին թէ հերետիկոսաց մկրտութիւնն անվաւեր է : Այս վճիռն ընդունեցին նաեւ Ասիոյ եկեղեցիք , բայց Եւրոպական մերձեցին : (Եկեղ. պատմ. Ըստկարեանի 82 .)

Կիւրիանոս , եպիսկոպոսն Կարքեդոնի , ջատագով կանգնեցաւ Ագիտիկեցւոց դաւադարին , եւ Ստեփաննոս , եպիսկոպոսն Հռովմայ , Եւրոպացւոց դաւադարին : Կիւրիանոս կ'ըսէր ի ձառին որ ի վերայ միւրտութեան եկեղեցւոյ , թէ ինչպէս մէկ եկեղեցի կայ , նոյնպէս մէկ մկրտութիւն , որ միայն ճշմարիտ եկեղեցիէն կրնայ վաւերաբար տրուիլ , ոչ թէ անկէ դուրս եղող հերետիկոսներէն : Ստեփաննոս ընդհակառակն կ'ըսէր թէ կրկին մկրտելու չէ հերետիկոսներէն ուղղափառ եկեղեցին դարձողները , որք անգամ մը յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ , մինչ իսկ միայն յանուն Յիսուսի Բրիտանոսի , մկրտուած են , այլ ի նշան ապաշխարութեան եւ հաւատութեան անոնց վրայ ձեռք դնել միայն բաւական է :

Հակառակ կողմերը չկրցան համոզել իրար , եւ խնդիրը ծանրացաւ : Ուստի Կիւրիանոսի գահակցութեամբ ի Կարքեդոն երկու խորհուրդներուց (Յ. Տ. 255 եւ 256) , որ Կիւրիանոսի խօսքը հաստատեցին , բայց Ստեփաննոս ոչ միայն չընդունեց այն ժողովոյն վճիռը , այլ եւ բանադրեց ընդունողները : Այս տարաձայնութիւնը տեսնեց մինչ Արեւատայ ժողովն (Յ. Տ. 514) , որ հակառակ կուսակցութեանց միջին կերպով մը սահմանեց թէ հերետիկոսաց մկրտութիւնը վաւեր է , եթէ յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ կը մատակարարուի : Ապա (Յ. Տ. 581) Կոստանդնուպոլսոյ Ա. ժողովը եօթներորդ կանոնին մէջ ըստ այսմ մտաց վճիռ տուաւ , եւ յանունն նշանակեց այն հերետիկոսները , ինչպէս էին Մանիքեանք եւ Սարբեանք , որոց մկրտութիւնն անվաւեր է : (Թէվա . Տին վէ Բիւ . 78)

Ի նախնունն Հայաստանեայց եկեղեցին ատիթ չունեցաւ այս նիւթին վրայ խօսելու , իսկ ապա , երբ Յոյն սկսան մկրտել Հայերէն մկրտուածներն , Հայք եւս սկսեան դատաւարտել կրկին մկրտութիւնը , ինչպէս եւ հիմա Կրօնական ժողովն կը հաւանի քննական կրօնագիտութեան (Եր. 456) , որ կը վարդապետէ թէ « Մկրտութիւնը կրկնելն չէ . . . ինչու որ նա իւր կերպովն գործնական դաւանութիւն եւ խոստումն ըլլալով հաւատոյ ամենասուրբ երրորդութեան , կրկնելն մկրտողին կալմէն ուրացութիւն է առաջին դաւանութեանը , եւ նորա (մկրտողին կողմէն) ուրիշ դաւանութիւն մը տալ կ'ըլլայ , որ երկու կերպովն ալ մեղանշել է » : Վասն որոյ կը մեղադրէ Յունաց եկեղեցին , « Որ յորմէ եւ իցէ քրիստոնեայ ժողովրդենէ եկեալ ոք վերստին կը մկրտէ » : Եւ ըստ որում ինքն Հայոց եկեղեցին ալ վերջերս սկսաւ մկրտել վերստին Բրիտանոսեայ եկեղեցիէն , այսինքն Բողոքականներէ մկրտուածները , Պօղոս առաքեալ կը դատաւարտէ զՀայս ըսելով . « Ի՞նչ բանով որ ուրիշ կը դառես , նոյն բաները կ'ընես » (Հռով . Բ. 1) :

Քան լինի որ մենք կրկնականք սեպ-

ուինք , կ'ըսէ Պապական բերան մը , վասն զի Բողոքականաց մկրտութիւնը վաւերական չէ համարուիր , քանի որ չունին առաքելականութիւն : Կեցիք , կը պատասխանէ Միքայէլ վարդ . Սալանթեանց (ի Կրօնագիտութեան թիւ 114) , զիտեղ կուտամ որ շատ անգամ մարդ լիկ անուամբ կը պարծի , մինչ չունի անուան նշանակած իրը : Քանզի մասնաւոր եկեղեցւոյ մը « առաքելական ըլլալն այն է » որ ոչ միայն չինեալ է ի վերայ հիման , այսինքն քարոզութեան եւ վարդապետութեան առաքելոց , այլ եւ որ այժմ եւս անարատ կը պահէ անոնց (քարոզած) հաւատքը . . . Պապականք (են որ) այս նշանին վրայ ուրիշ մեկնութիւն մ'ալ կ'աւելցունեն եւ կ'ըսեն , « Որպէս զի եկեղեցի մը առաքելական ըլլայ եւ կոչուի , հարկ է որ անոր մէջ առաքելներն սկսեալ եպիսկոպոսական յաջորդութիւնն անընդհատ եղած լինի » : Սուրբ գրեքն կ'իմանամք , թէ « Ոչ այնչափ եպիսկոպոսական կամ տեղական յաջորդութիւնն փնտռել պէտք է , որքան հաւատոյ յաջորդութիւնն եւ ուղղափառութիւնը » : Սրբ , կ'ըսէ Բողոքականը , որովհետեւ եւս կ'ընդունինք թէ առաքելոց բոլոր գրութիւններն եւ թէ առաքելական անուանեալ հանգանակը , ապա ունիմ առաքելականութիւն եւ օրինաւոր պաշտօնեայ , հետեւապէս վաւեր է մկրտութիւնս , Հայոց ըրածն ալ կրկին մկրտութիւնն է :

Չեմ ընդունիր թէ Բողոքականաց ըրածը կատարեալ մկրտութիւն է , կը հասկցունէ Մեծ Մաշտոցը (ի կանոնի մկրտութեան) , վասն զի նոքա կը մկրտեն լիկ ջրով , որ առանց մեռնի գիւրաբնակ է , եւ չկրնար մկրտութեան պարզեւն արգիւնաւորիլ թէ եւ ժողովրդեան առ հասարակ այդպէս հասկցուցած եւ , կը պատասխանէ ան Յովնանէս վարդ . Փառապետեան (ի Լուծ . պատասխանաց 68) , սակայն այդպէս չէ : Ոչ ապաքէն « մկրտութեամբ երախտն մահուան վտանգին մէջ ըլլայն » . . . Զրին մէջ մեռնի թափելն եւս կը մնայ , լիկ ջրով եւ « Միտի ծառայ Բրիտանոսի յանուն Հօր , եւ այլ » խօսքով կը մկրտուի , ինչպէս որ Տէրն մեր առաքելոց պատուիրեց : Եւ թէ որ տղան մահուան վտանգէն ազատի , մկրտութեան խորհրդոյն համար Լուսաւորական եկեղեցւոյ սահմանած ընթերցումները կ'ըլլան , « բայց ջուրին մէջ մեռնի թափել եւ անով տղան վերստին մկրտել ոչ եղած կայ եւ ոչ ըլլալը » : Ոչ ապաքէն եւս այս լիկ ջրով եւ առանց մեռնի եղած մկրտութիւնն վաւերական է . Բողոքականացը ինչո՞ւ վաւեր պիտի չհամարուի :

Անոր համար որ , կը պատասխանէ աւարողութեանց մեծ արծեք դնող մը , Բողոքականաց մկրտութիւնը այնքան կը տարբերի Սուրբ գիրքէն որքան որ մեր եկեղեցւոյն ըրածն , եւ այդքան տարբեր մկրտութիւն մը կատարեալ եւ վաւեր չլլար : Այսպիսեայ ալ նկատել կու տան կրօնագիտեց , թէ ամէն խորհուրդ հանդերձ արարողութեամբ կը կատարուի , եւ իբր խորհուրդ ունի էական մասեր , որք սահմանեալ ըլլալով ի սահմանագրէն Բրիտանոսի , նորա մտաց պէս անփոփոխ են իսկ իբր արարողութիւն ունի օգտակար պարագայներ , որք սովորութիւն ըլլալով եկեղեցւոյ , մարդոց պարագայը համեմատ փոփոխական են : (Տես սորա օրինակ մը ի Քնն . կրօն . 506 եւ 507) : Սրբ . կը շարունակէ Տէր Սահակ (անդ 450) , որովհետեւ « էական մասունք խորհրդոյն են նիւթ եւ ձեւ . . . եւ մկրտութեան նիւթն է (լիկ կամ միայն) քնական ջուր , եւ ձեւը կամ կերպն է յանուն երկց անձանց երրորդութեան երկցս ընկղմումը » : ասկէ դուրս մնացածներն օգտակար պարագայք են : Յակովբ պատրիարք (կամ առաւօտաբան) ալ հասկան կը համարի « Երկցս ընկղմումը » , (Բրիտ . ուսանելի 294) : Սակայն կ'ըսէ Միք . վարդ . Սալանթեանց (ի թիւ 159 Կրօնագիտութեան) , « լուսացումն լինի երկցս թաղմամբ ի ջուր , այլ եւ հեղձմամբ եւ սրսկմամբ » : Զիտոյ այսպէս կը վարդապետեն եւ կ'ընդունին նաեւ Բողոքականք . ինչո՞ւ ուրեմն վաւերական չըլլայ նոցա մկրտութիւնը :

(Շաբառակէի)

ԳԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յունի. 41 ըստ Յուն. և յունի. 23 ըստ Լատ., 1877

ԳԵՍԱՊԱՆԱԺՈՂՈՎ

Եւրոպական տէրութեանց առաջարկութիւններէն հետեւեալ երկու կէտերուն վրայ Բ. դրան և Եւրոպական երեսփոխանաց մէջտեղ համաձայնութիւն չգոյացաւ: Նախ թէ Պանիոյ և Պալկարիոյ կուսակալները հինգ տարուան համար կարգուին, և առաջին անգամ կուսակալը Եւրոպական տէրութեանց հաւանութեամբ անուանուին: Երկրորդ թէ յիշեալ գաւառաց մէջ բարեկարգութեան գործադրութեանը հսկելու համար խառն յանձնաժողով մը կազմուի, և Եւրոպական տէրութեանց հիւպատոսներն անգամ ըլլան այն յանձնաժողովին:

Այս երկու առաջարկութիւնները հինգշաբթի օր ընդհանուր ժողովի մը ներկայացուցան: Յիշեալ ընդհանուր ժողովին ներկայ էին քաղաքական, զինուորական և կրօնական բարձրաստիճան պաշտօնատարք, Բրիտանաց ժողովրդաց պատրիարքական փոխանորդներն, Բաղդադական ազգայնական և Հրէից բարձրագոյն պետք:

Մեծ եպարքոսը ժողովին առջև դրաւ խնդիրն ըսելով որ եթէ գեապանաժողովին յիշեալ առաջարկութիւնները մերժուին, թերեւ պատերազմ պիտի բացուի: Պատերազմը պիտի ըլլայ Բուսիոյ և թերեւ Աւստրիոյ հետ: Մեծ եպարքոսը բացատրեց նաեւ թուրքիոյ դժուարութիւններն, և ըսաւ որ եթէ պատերազմն անյաշու ըլլայ թուրքիոյ, կրնայ ըլլալ որ աւելի ծանր պահանջներ ըլլան մենք: Ներկայ դրանաւորներն իրենց կարծիքը յայտնեցին, և որոշուեցաւ չընդունել Եւրոպական տէրութեանց առաջարկութիւնները: Ժողովին ներկայ դրանաւորներէն միայն մէկը կարծիք յայտնեց թէ ներկայ փափուկ խնդիրը խաղաղ կերպով վերջացնելու եղանակ մը գտնելու է:

Ընդհանուր ժողովին մէջ Գեր. Էնֆիլիքէճեան ալ ճառ մը խօսեցաւ, որմէ կը քաղենք հետեւեալ տողերը: «Կրօնքի տարբերութիւնը խղճի վերաբերեալ բան մըն է: Թող Մահմետականն ի միլիթ, և Քրիստոնեայն յեկեղեցի երթայ, բայց երբ կարգը քաղաքական գործոց կու գայ ամէնքս ալ մէկ մարմնոյ անդամներն ենք, և իրարու թէ շահուն և թէ վնասին մասնակից և հազարդ ենք: Խռովարարք ունենք գաւառներու մէջ տգէտները պիտի խաբեն ըսելով թէ Եւրոպական տէրութեանց գեապանները Քրիստոնեաները պաշտպանելու նպատակաւ Պալէն մեկնեցան, և տգէտներէն ոմանք կարծելով թէ Քրիստոնէից պատճառաւ կ'ըլլայ ամէն տգէտ, թերեւ վնաս հասցնեն Քրիստոնէից: Այս անտեղութեան առջին առնել երկու կողմի կրօնականաց պարտքն է: Ուստի կը խնդրենք չէյն իւլ Իսլամէն և ուրիշ կրօնականներէն որ այս մասին ջանք և փոյթ ընեն:»

Շարքթ օր գեապանաժողովը դարձեալ գումարեցաւ: Օրմանեան երեսփոխանը յայտնեցին թէ ընդհանուր ժողովն որոշած է չընդունել Եւրոպական տէրութեանց առաջարկութիւնները: Ասոր վրայ Իկիսթիֆ Զորպեան ի դիմաց Եւրոպացի երեսփոխանաց ատենադատութիւն մը ըրաւ, և ըսաւ թէ բոլոր երեսփոխանք հրաման առած են Կ. պոլսէն մեկ-

նելու: Այսպէս լնացաւ գեապանաժողովը:

Վեց տէրութեանց գեապանները վեհ. Սուլթանին հետ տեսնուելով հրաժեշտի ողջոյն տալէ ետքն անմիջապէս պիտի մեկնին:

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՊԵՏԻ ԸԼԼԱՄՅՅ

Դեապանաժողովի գումարման նպատակն էր Եւրոպացի խաղաղութիւնը պահպանել: Մանաւանդ Անգլիոյ նպատակն այս էր, երբ գեապանաժողովին զրկեց իր երեսփոխանները: Անգլիա յանազան Բուսիոյ պահանջմանց եւ թուրքիոյ առաքիլութեանց մէջտեղը մանեւ որպէս զի կարենայ համաձայնութեան բերել այն երկու կողմերն որ այս երկար բանակցութեան մէջ բուն հսկառակորդներն էին: Դեապանաժողովն իր նպատակին չհասաւ: Բայց գեապանաժողովին ապարդիւն ելլելն արդեօք անկարելի ըրած է խաղաղութեան պահպանութիւնը: Լընտըն թայմը այս մասին այսպէս կը գրէ. «Եթէ անհամաձայնութիւն ըլլայ (գեապանաժողովին մէջ), եւ Եւրոպական տէրութեանց գեապանները Կ. պոլսէն մեկնին, կըրնայ ըլլալ որ խաղաղութիւնը չիւղուի, բայց անտանէն չնչին գէպը մը, զոր օրինակ ինքնակալի մը բարկութեան ատեն խօսած մէկ խօսքն կամ պաշտօնէից կողմէն զրկուած տարածամ գրութիւն մը, կամ պահպան զօրաց կողմէն քանի մը հրացան արձակուիլը, կրնայ պատճառ ըլլալ խաղաղութեան բարձուելուն: Ամէնքս այնպէս պիտի դգանք և գործենք, իբր թէ այսպիսի խաղաղութիւն մը սկզբը նաւորութիւն է պատերազմի:»

Փայ Մալ Կազէթ լրագիրն որ քաղաքական տեսութեամբ հակառակ է թայմիլի, կ'ըսէ թէ աւելի յոյս կար որ բանակցութիւնները խաղաղութեամբ վերջանային, եթէ խնդիրը միայն Բուսիոյ և թուրքիոյ մէջտեղ մնար: Յիշեալ լրագիրը կ'ըսէ թէ Գերմանիա այնպիսի նպատակներ ունի, որ այս խնդրոյն խաղաղութեամբ վերջանալուն գէմկուգան, և եթէ Բուսիա իսկ խաղաղութիւն ուզէ, Գերմանիա պիտի ջանայ խաղաղութիւնն արգելելու:

ՆԵՐՍԻՍԻԱՆԵԱՅ ԸՆԾՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կ. պոլսոյ երեսփոխանաց ընտրութիւնը մօտեցաւ պիտի կատարուի: Ընդհանուր ժողովը նպատակն է մեկտեղ բերել մարդիկ, որ խորհրդի և վիճաբանութեան մէջ բուն իրենց դադափաներն յայտնեն, և խնդիրները կատարելագոյն քննելէ ետքն որոշում տան: Ուստի եւ երեսփոխանք, որ ժողովողեան քուէով պիտի ընտրուին, այնպիսի մարդիկ ըլլալու են որ իրենց յատուկ դադափաներն և կարծիքներն ունենան, և համարձակ ըլլան վայելուչ կերպով զանազան յայտնելու: Երեսփոխանք ըլլալու չեն այնպիսի մարդիկ, որ իրենց աթոռներուն ծայրը ահով դադով նոտելով նախադասին հաւանած ամէն բանին համար թէմէնում ընեն, եւ «Էփէթէֆէֆէթիս» դռնին, և նախադասին չը հաւանած ամէն բանին համար ալ «Իսթաֆէթիս» ըսեն: Այսպիսի ընթացք մը ոչ վեհ. Սուլթանին հաճելի է, ոչ հայրենասիրական է և ոչ վայելուչ: Եթէ վեհ. Սուլթանն ուզէր այսպիսի արդիւնք քաղել ընդհանուր ժողովը խորհուրդներէն, կրնար նոյն արդիւնքը ձեռք բերել առանց ընդհանուր ժողով գումարելու եւ այս մասին մեծամեծ ծախքեր ընելու:

Այս երկրին մէջ գժուարահանալի բան մըն է թէ մէկը կրնայ հաւա-

տարիմ ըլլալ իր վեհապետին, և ջերմ սիրով սիրել իր հայրենիքը, բայց իր քուէով գէմ դնել և առաքիլել այն միջոցներուն, զորս պաշտօնեայք կ'առաջարկեն: Սակայն եթէ ընդհանուր ժողով կամ ազգային խորհրդարան կազմելն այս նշանակութիւնը չունի, անօգուտ է: Ուստի պատուոյ արժանի է այն մարդն որ կը համարձակի համապատասխան իր դատումն և համոզումը յայտնել, թէ և բոլոր ժողովոյն համադման գէմ ըլլայ: Ժողովուրդըն այսպիսի մարդիկ երեսփոխան ընտրելու են ազգային ժողովը:

ՆԵՐՍԻՍԻԱՆԵԱՅ

Ըստ Յունաց նոր տարւոյ առթիւ մեծ եպարքոսն այցելութիւն ըրաւ պատրիարքաց:

— Մովսէսի զօրք և սպաներ զըրկուած են Անգլիոյ, նոր չինուած Մէմուհէյէ անուն շոգենաւը հոս բերելու համար:

— Ելնմոյց պաշտօնէին և Ղալաթիոյ սեղանաւորաց մէջտեղ քանի մը անգամ խորհուրդ եղած է թէ ինչ միջոցներ ձեռք առնուելու են թղթագրամոյ գնոյն անհաստատութեան տուլն առնելու, և ոսկին դիւնդի պահելու համար կառավարութիւնն իր պարտուց փոխարէն երկու և կէս միլիոն լիւրայի թղթագրամ պիտի հատուցանէ Ղալաթիոյ սեղանաւորներուն, և անոնք իրենց մէջտեղ միաբանելով այնպէս չըջաբերութեան պիտի հանեն թղթագրամը որ ոսկին դնոյն բարձրանայուն և շուկաներուն մէջ չփոխութիւն ծագելուն առջեւն առնուի: Թղթագրամի և ոսկիի տարբերութիւնը քիչ մը ինկաւ, և Ժողովողեան վտիւր քիչ քիչ փարատիլ սկսած է: Երբ քառասուն փարանոց թղթագրամներն ելլեն, չըջաբերութիւնը պիտի դիւրանայ: Հիմա փոքր առեւտուր ընել շատ դժուարին է պիլինձ դրամի սակաւութեան պատճառաւ:

— Անցեալ երկուշաբթի օր չորս նաւ զօրք և պատերազմական մթերք առնելով ճամբայ ելան Գանուր երթալու, երեքշաբթի օրն ուրիշ նաւ մը զօրք առնելով Պաթմոս երթալու համար ճամբայ ելաւ, նոյն օրն ուրիշ երեք չաղանաւեր Միջերկրականի նաւահանգիստներէն զօրք բերելու համար ճամբայ ելան, և չորեքշաբթի օրն երկու չաղանաւ Պարէն վեց վաշտ զօրք բերին հոս:

— Հունգարացի պատգամաւորք, որ յանուն Հունգարացի ուսանողաց հոս եկած էին Ապուլի Բէրիմփաշայի սուր ընծայելու համար, մեծ ընդունելութիւն գտան: Սէրտարը Էքրէմն, պատերազմական գործոց պաշտօնեայն, Բերայի թաղապետութիւնն և զինուորական գալուցի ուսանողք զատ զատ խնջոյքներ առին յիշեալ պատգամաւորաց:

— Անգլիական Մօրնինկ Փօսթ առնել կէս պաշտօնական թերթը կ'ըսէ թէ Բ. գաւառը Նուպար փաշան հրաւիրած է Պալկարիոյ գաւառներէն մէկուն կուսակալ ըլլալու: Եւրոպայէն առնուած հեռագիր մըն ալ կը ծանուցանէ թէ Նուպար փաշա ընդունած է այս հրաւերը:

— Կառավարութիւնը ծանուցած է այն անձանց անուններն որ Կ. պոլսոյ 18 չըջանալներուն մէջ ընդհանուր ժողովին երեսփոխանաց ընտրութեանց վրայ պիտի հսկեն: Յիշեալ հսկողներէն 12ը Մահմետական, 5ը Քրիստոնեայ և մէկը Հրէայ են:

— Մօտերս գաւառներէն առնուած նամակները կը ծանուցանեն

թէ գործերուն դադարման պատճառաւ մեծ նեղութիւն կայ Փօքը Լսիոյ քանի մը կողմերը: Կը վախցուի թէ Եօղլաթի գաւառին մէջ դրեթ սովի ատենի չափ թշուառութիւն և նեղութիւն պիտի ըլլայ:

— Մօտերս Պաղչէ գաւառ թալանը Նորատունկեան Յակոբ Էֆէնտիի սենեակը գող մանելով 15,000 լիւրայի արծողութեամբ դահարեցն, արժէթուցթ և ուրիշ բաներ գողցուած են:

— Պելճիգալի, Շուեալի, Միացեալ նահանգաց, Սպանիոյ և Պարսկաստանի գեապանները Կ. պոլսէն պիտի չմեկնին: Միւս տէրութեանց գեապանատանց քարտուղարները միայն հոս պիտի մնան գեապանատանց սովորական գործերը տեսնելու համար:

— Նախորդ ծովապետ Գայսէրիյէյի Ահմէտ փաշա ծերակուտի անգամ անուանուեցաւ:

ՍԵՏԱԲԵՐ ԼՈՒՐԵՐ

Լնտոնի թերթերուն մէջ մօտերս հրատարակուած կը տեսնուին ազատական կուսակցութեան նման ճառերն, որ Անգլիոյ պաշտօնէից աշխարհալարութեանը գէմ խօսուած են: Սըր Ուիլեամ Հարդուրթ ըսած է թէ Անգլիոյ կառավարութիւնը վերջին տարին և ութ ամիսներուն մէջ ուրիշ ազգաց հետ ունեցած գործերը շատ գէշ կերպով տեսած է: Յիշեալ անձը կը հաւանէր լորտ Սալիսպորի ընթացքին, բայց այնչափ յուսալից չէր գեապանաժողովին ելլելը վրայ: Առաջարկեալ դարմաններն կամ տարագիւն պիտի մնան, ըսաւ, և կամ եթէ արգիւնաւոր ըլլան, պիտի կործանեն զթուրքիա:

Սըր Չարլս Տիլքէ պաշտօնէից ընթացքին գէմ խօսեցաւ, բայց Մր. Կլաուսթոնի աշխարհալարութիւնն ալ չգոյլեց: Յիշեալ ատենախօսն ըսաւ թէ յիմար է ամէն կառավարութիւն որ թուրքիոյ ամբողջութեան համար պատերազմելու կ'երթայ, բայց ազատական դադափարաց մեծ թշնամոյն, այսինքն Բուսիոյ կողմէն թուրքիոյ վրայ ամէն յարձակում Անգլիոյ յուզման պատճառ է:

Մր. Փօսթթ ըսաւ թէ ներկայ ժամանակաց մեծ վտանգն այն է որ այնպիսի լուծում մը պիտի որուի ներկայ խնդրոց որ լուծում պիտի չըլլայ, և վերջապէս բան մը պիտի չկատարուի մէջ տեսնել վերջներու այն գէշ վարչութիւնն որ այնչափ երկար առանձն է վեր հարստահարած է Եւրոպական թուրքիոյ գաւառները:

— Ամերիկայի միացեալ նահանգաց մէջ մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմուած է նախագահի ընտրութեան խնդրոյն որոշում տալու համար: Յիշեալ յանձնաժողովին անգամ են բարձրագոյն ատենին անգամներէն, և Ժրակուտի և երեսփոխանական ժողովներու անդամներէն ոմանք:

— Բուսիոյ հարաւային բանակին հրամանատար Նիդալա մեծ գաւառը ծանր հիւանդ է, և կ'ըսուի թէ նոր անդ ուրիշ մէկը հրամանատար կարգուած է յիշեալ բանակին:

ԵԼԵՒՍԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՆԻՏԻՍԱԿԱՆ			
Յունի. 10/22, 1877			
Գոտիկտ	12. 161	Բուս. երկամ. բաժնիք	355
ԳՐԱՄԲ. Օսմ. լիւրան 400 էն			
Մեհիոյէ	104 1/2	Բուսիոյ բոլ	8
Թղթագրամ	437	Նարեկոն	37
Պղնձ ստակ	453	Անգլ. լիւր	49
Ամերիկայի միախոսարաց ընկերութեան կողմէ			
Խորագիրը 23. Գ. Կրիշ			
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ			
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ			
Չազմագծըրար, Յակոբեան խան, Թիւ 12			